

Таким образом, на примере деятельности крымских статистиков можно проследить, как в связи с ростом общественного сознания, стремительными социально-экономическими и политическими изменениями в жизни страны методы научной систематизации стали приобретать все больший вес в трудах историков-любителей. Красведческие традиции, корни которых прослеживались еще в конце XVIII в., к середине XIX ст. начали оказывать огромное влияние на формирование исследователей из среды провинциальной интеллигенции. Центрами научной и издательской деятельности историков-любителей стали губернские статистические комитеты, которые, будучи одним из первых типов исследовательских сообществ на местах, заложили богатую основу для дальнейшего развития отечественной истории, этнографии, культуры.

¹ К. В. Ханацкий. Некролог // Одесский вестник (далее: ОВ). – 1889. – 17 июля.

² Госархив Автономной Республики Крым, ф. 26, оп. 1, д. 25181, л. 7.

³ К. В. Ханацкий. Некролог // ОВ. – 1889. – 17 июля.

⁴ Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год, изданная по распоряжению г. начальника области, в редакции Бессарабских областных ведомостей. – Кишинев, 1862. – П. – 272 с.

⁵ [Ханацкий К. В.] По пути от Кишинева до Одессы // ОВ. – 1864. – 6 авгус.; *Он же*. Последнее слово о табачном производстве в Бессарабии // Там же. – 1864. – 21 мая; *Он же*. Вести из Кишинева // Там же. – 1866. – 29 янв.; *Он же*. Кишинев // БОВ. – 1866. – 14 мая.

⁶ Памятная книжка Таврической губернии, изданная Таврическим губернским статистическим комитетом / Под ред. К. В. Ханацкого. – Вып. 1. – Симф., 1867. – 518, 103, 20 с.

⁷ [Рецензия] // Отечественные записки. – 1867. – № 10. – С. 119–125. – Рец. на кн.: Памятная книжка Таврической губернии, изданная Таврическим губернским статистическим комитетом / Под ред. К. В. Ханацкого. – Симф., 1867. – Вып. 1; [Рецензия] // Известия Русского географического общества. – 1867. – Т. 3. – С. 187–188. – Рец. на кн.: Памятная книжка Таврической губернии, изданная Таврическим губернским статистическим комитетом / Под ред. К. В. Ханацкого. Вып. 1. – Симф., 1867.

⁸ Об издании Памятной книжки Таврической губернии // ТГВ. – 1867. – 21 июня.

⁹ Протокол заседания Таврического губернского статистического комитета 31 октября 1867 года // ТГВ. – 1867. – 22 нояб.

¹⁰ Материалы для истории Таврической губернии // ТГВ. – 1866. – 26 октяб.

¹¹ Карманный календарь Таврической губернии на 1869 год простой. – Симф., 1869. – 163 с.

¹² Календарь Таврической губернии на 1871 год простой / Под ред. К. Ханацкого. – Симф., 1870. – 64 с.

¹³ Журнал Таврического губернского статистического комитета 30 июня 1871 года // ТГВ. – 1871. – 3 июля.

¹⁴ Протокол заседания Таврического губернского статистического комитета 31 октября 1867 года // ТГВ. – 1867. – 25 нояб.

¹⁵ Российский государственный исторический архив, ф. 1290, оп. 2, д. 65, л. 2.

¹⁶ Журнал Таврического губернского статистического комитета 30 июня 1871 года // ТГВ. – 1871. – 3 июня.

¹⁷ Протокол очередного заседания Таврического губернского статистического комитета 28 декабря 1868 года // ТГВ. – 1869. – 8 февр.

¹⁸ К. В. Ханацкий. Некролог // ОВ. – 1889. – 17 июля.

¹⁹ Гацинский А. С. Очерк статистических съездов в России. – Нижний Новгород, 1875. – 85 с.

²⁰ Госархив Автономной Республики Крым, ф. 26, оп. 2, д. 635, л. 1.

²¹ К. В. Ханацкий. Некролог // ОВ. – 1889. – 17 июля.

Ростислав Романовський

Вінницький національний університет
Історичний факультет

“АРХІВНІ ПОДРОЖІ” ЯЗЕСА ЯНУШКЕВИЧА

Історичний факультет
Інститут історії та архівознавства
Інститут архіваріату
Інститут етнології та антропології

Янушкевіч Я. За архіўным парогам: Беларуская літаратура XIX–XX стагоддзяў у святле архіўных пошукаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2002. – 381 с., [8] л. іл.

Для дослідника білоруської літератури XIX ст. архівні пошуки мають особливе значення. В умовах заборони в Російській імперії білоруськомовного книгодрукування, відсутності національної періодики, повноцінного літературного процесу, багато творів білоруської літератури залишилися в рукописах, відклавшись у десятках архівів Білорусі, Литви, Польщі, України, Росії. Багато творів білоруської літератури не дійшли до нас: під час пожежі в садибі В. Дуніна-Марцинкевича згорів архів письменника; невідома доля поетичної збірки “Скрипка білоруська” Ф. Богушевича,

забороненого до друку цензурою, дивом збереглося кілька примірників перекладу поеми А. Міцкевіча “Пан Тадеуш”, здійсненого В. Дуніним-Марцинкевічем. Лише наполегливі архівні пошуки дозволяють зібрати розпорошену літературну спадщину, реконструювати історію розвитку національної літератури.

У зв’язку з цим особливої наукової ваги набуває видана 2002 року праця знаного білоруського літературознавця, архівіста, співробітника відділу історії давньої та нової білоруської літератури Інституту літератури ім. Янки Купали НАНБ, завідувача відділом археографії Білоруського науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи, заступника голови Археографічної комісії Держкомархіва Білорусі Язеса Янушкевича. Книга “За архіўным парогам: Беларуская літаратура XIX–XX стагоддзяў у святле архіўных

пошукач" (Мінск, 2002) є підсумком багаторічних пошуків автора в галузі історії білоруської літератури. До неї включено статті, нариси, інтерв'ю, рецензії, створені у 1980–1990-х рр.

Переважно наукові дослідження постають перед читачем уже в готовому вигляді, сам процес дослідницьких пошуків залишається, так би мовити, "за кадром". Книга Я. Янушкевича дозволяє подивитись зсередини на важку та копітку працю дослідника-архівіста, в якій так багато розчарувань і водночас здобутків. "Мало хто знає, скільки руди треба підняти, щоб здобути малий золотник", – пише автор про свою дослідницьку працю.

Перша частина книги присвячена особі Вікентія Дуніна-Марцинкевича (1807–1884) – письменника, драматурга, перекладача, засновника нової білоруської літератури. Автор пише про трагічну історію першого білоруського перекладу поеми А. Міцкевича "Пан Тадеуш" (1859), увесь наклад якого був знищений за наказом російської цензури (залишилось лише кілька примірників поеми: в Республіканській бібліотеці у Вільносі, ЦНБ АН Литви, РНБ ім. Салтикова-Шchedрина у Санкт-Петербурзі). Автор уточнює час створення перекладу, зупиняється на мовних особливостях, значенні перекладу поеми "Пан Тадеуш" для білоруської літератури. Серед інших розвідок привертає увагу реконструкція Я. Янушкевичем родоводу білоруського письменника від XVI ст. до наших днів.

До другої частини включені сюжети, присвячені білоруському поету Францішеку Богушевчу (1840–1900). Знахідка у відділі рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка 15 невідомих раніше листів поета до польського вченого, етнографа, мовознавця Яна Карловича дозволяють встановити подробиці життя поета у Вільно, початок співробітництва Ф. Богушевча з польським часописами "Kraj" та "Prawda" ("Людина, що народилася не в свою епоху"). Під час підготовки ювілейного видання зібрання творів Ф. Богушевча автором була проведена реконструкція за архівними джерелами біографії Болеслава Ядунського, людини з оточення поета. Аналізуючи епістолярну спадщину польської письменниці Елізи Ожешко ("Вузлики на пам'ять про Мацея Бурачка"), автор встановлює невідомі раніше подробиці товариських стосунків визначних діячів польської та білоруської культур.

У наступній частині "Архівні будні" досліджуються маловідомі факти з біографій діячів білоруської культури XIX – поч. XX ст., виявлені автором під час наукових пошуків в архівах Білорусі, України, Польщі, Литви. Зокрема, в розвідці "Ледь знімки врятував" йдеться про унікальні документи, що стосуються родини селянського поета Павлока Багрима, однієї з найтрагічніших та загадкових постатей білоруської літератури XIX ст.

Знахідка у фондах ЛНБ ім. В. Стефаніка невідомих листів польського композитора Станіслава Монюшко до

Яна Карловича, дозволяє встановити обставини першої спроби постановки на львівській сцені опери С. Монюшко "Галька" ("Автографи Станіслава Монюшко").

Інші дослідження автора стосуються невідомих листів білоруського вченого, видавця Б. Епімаха-Шепілло: місця народження діяча білоруського національного відродження Вацлава Ластовського та ін.

Частина з назвою "Поклонися" містить біографічні нариси про видатну білоруську співачку, композитора Камілу Марцинкевич (доньку В. Дуніна-Марцинкевича), одного з засновників білоруського театру Алеся Бурбіса, вченого-філолога, видавця, професора Петербурзького університету, неофіційного голову білоруського земляцтва в Петербурзі Браніслава Епімаха-Шепілло. На особливу увагу заслуговує ґрунтовне біографічне дослідження, присвячене Вацлаву Ластовському – політику, історіку, письменнику, визначному діячеві білоруського національного відродження XX ст.

Останню частину видання – "Книги та люди" складають рецензії на ряд видань з історії білоруської літератури XIX ст.: альбом "Францішек Бенедікт Богушевч. Життя та творчість"; "Хрестоматія білоруської літератури XIX ст." (1988) та ін. До цієї частини включені також інтерв'ю автора з Сократом Яновичем, білоруським письменником, що мешкає у Польщі та С. Александровичем, відомим білоруським літературознавцем.

Завершує книгу нарис "У передчутті знахідок: З однієї подорожі до архівів Варшави, Вроцлава, Кракова". Робота написана у жанрі подорожного щоденника, створеного під час наукового відрядження автора до архівів Польщі весною 1988 р.

Цінності виданню додають публікації документів та автографів, знайдених автором під час архівних пошуків, більшість з яких опублікована вперше. Зокрема, вперше опубліковані автограф листа Івана Франка до редакції польського часопису "Kraj", знайдений у фондах відділу рукописів Національної бібліотеки у Варшаві (С. 317); та автограф єдиного листа Миколи Гоголя українською мовою, знайденого у фонді Ю.-Б. Залеського в бібліотеці Польської Академії Наук у Кракові (С. 376). Окрасою видання також є фотографії.

Роботи автора переважно вже були опубліковані, було б доцільним вказати місце першого опублікування цих матеріалів. Автор скрупульозно атрибуєтує всі свої знахідки, проте не приділяє уваги важливим для такого наукового видання деталям, як джерело першого опублікування своїх досліджень. Розкриттю лабораторії його творчої роботи, розширенню інформативного потенціалу видання, сприяв би перелік архівів та фондів, з якими працював автор.

Однак ці побажання швидше викликані не поміченими недоліками, а тим інтересом, який викликає у читача ця своєрідна за жанром і вагома за змістом праця. Сподіваємось, що в неї буде продовження.